Zemlja in človek v naši Prlekiji

Mursko polje med Slovenskimi goricami na jugu in jugozahodu, radgonskimi vrati na zahodu, Goričanskim na severu ter dolnjelendavskimi vrati in goricami na vzhodu je diluvialna nižina, s katero prodira Srednje Podonavje obenem z južnejšim Dravskim poljem najgloblje na severu pa v obkrožajoče ga gorice, da ustvarpolje globoko v notranjost Alp, po svojih vodenih rebrih, zlasti Ščavnici na jugu in Lendavi na severu pa v obrožajoče ga gorice, da ustvarja zaključeno zemljepisno enoto Pomurja, v kateri razvija pokrajina z obliko terena, s podnebjem, rastlinstvom, gospodarstvom in človekom ter njegovim življenjem tipično slovensko Panonijo, s katero tudi Slovenci participiramo na Balkanu.

V vsej preteklosti je bilo Mursko polje izrazita periferna pokrajina ter je taka ostala do danes. Izgleda, da je v predzgodovini prisilil neurejeni tok Mure človeka, da je poselil predvsem vznožja in terase goric, da pa je zavzel nižino samo sporadično. Rimska doba je sicer n. pr. pri Verženju na mestu današnjega veržejskega kolodvora že razvila selišče, ali v bistvu preselitvenega značaja Murskega polja in obrobja, torej Prlekije ni izpremenila ter se tudi rimske ceste naslonijo na obrobja Murskega polja in to v bistvu na mostišča pri Radgoni in Dolnji Lendavi, da se tako izognejo osrčju pokrajine, nižinam Murskega polja. Slovenci sledijo Rimljanom, kar dokazuje zopet Veržej. Šele srednjeveška kolonizacija izgradi obenem s stabilizacijo politične meje med Štajersko in Madžarsko tudi selišča v današnjem položaju. Hidrografski značaj Mure s trajno menjajočim se tokom in razpored političnih sil, ki so bile razmejene po Muri ali njeni bližini (Madžari, Turki), je periferni položaj Murskega polja kot veže za velik del Vzhodnih Alp le še potrdil. Dvoje mostišč Dolnja Lendava na vzhodu in Radgona na zahodu je varovalo mursko črto z Murskim poljem in povzročilo, da se je po umiku Turkov razvil promet iz Madžarske na Hrvatsko preko Dolnje Lendave ter da je postala Radgona vrata za Štajersko na Muri. Vmes med njima pa se je razvijal kot upravno središče velikega dela Prlekije Ljutomer na mestu, kjer se prirodno razcepi promet z Murskega polja na jug v Podravje, in to na jug in jugozahod proti Ormožu in Ptuju ter na jug in jugovzhod proti Ormožu, Središču in dalje proti Hrvatski. Baš v tem pa je rastel pomen Ljutomera za naše narodno življenje, ker je stal on vedno pod vplivi narodnostno kompaktne pokrajine ob Dravi, in to tako slovenske kakor hrvatske in to obratno od Dolnje Lendave in Radgone, ki ste posredovali vplive iz narodnostno tuje, nemške in madžarske zemlje. Zaradi tega svojega prometnega položaja je mogel Ljutomer postati narodnostno središče Murskega polja in Prlekije tostran Mure. Ta položaj Ljutomera je omajala koncem 19. stoletja šele železnica, ki ga je napravila v gospodarskem in prometnem oziru za prometno črpalko Radgone in ga tako odvrnila od podravskega zaledja na jugu.

Politična meja med Štajersko, oziroma Avstrijo in Madžarsko je z Muro razdvojila Mursko polje in njegovo obrobje v dva dela, v štajerskega ali v Prlekijo v pravem smislu besede, in v madžarskega ali Prekmurje, h kateremu pa moramo iz zemljepisnih razlogov šteti tudi nemadžarsko Radgono. Kulturno enotna pokrajina je bila iz političnih razlogov razbita, in ko so v Bruckovi dobi začeli gospodarsko tesnejši stiki med kraji to- in onstran Mure, jih je politični režim po l. 1867 prekinil in likvidiral. Posamezniki pa, ki so šli preko Mure in delovali javno na Prekmurskem, so postali večinoma narodni odpadniki, katerih simbol je postal koncem 19. stoletja Murkovič v Dolnji Lendavi. Rezultat politične razdvojenosti zemljepisno in kulturno enotne pokrajine je bil regionalni dualizem, v katerem je bil Ljutomer središče samo pokrajine tostran Mure.

Ta zemlja, Mursko polje z okoliškimi goricami ali Prlekija, je gospodarsko in kulturno živela na osi Gradec—Radgona—Ljutomer—Varaždin. Vinogradniški pridelki so se izvažali preko Radgone v Gradec, ki je bil tudi politično, cerkveno in visokošolsko središče zemlje, kakor je bil Varaždin trg za ostale agrarne pridelke in za živino ter središče prleškega srednješolstva, ki se je na graških visokih šolah pogosto zopet znašla z naraščajem iz Hrvatske kakor je bilo to n. pr. zgodovinsko v najpomembnejšem slučaju v dobi mladega Gaja in Vraza. V tem kulturnem življenju med domačo zemljo, Varaždinom in Gradcem je duhovno sodelovalo več komponent: konservativna tradicija domače grude, ki je držala zvezo z rojstno vasjo; v Varaždinu povezanost s slovanskim svetom s politično zavestjo; in v Gradcu napredek evropske duhovne in materialne kulture. Te tri komponente so ustvarjale in razvijale tako prleškega intelektualca kakor tudi trdnega prleškega kmeta, ki sta do konca 18. stoletja likvidirala kajkavske vplive, se v začetku 19. stoletja zavestno ojačila z ilirizmom ter se pod vplivom politične razdvojenosti pokrajine in kulturne moči Gradca opredelila za slovensko narodno skupnost.

Ko se je tako Prlekija v sredi 19. stoletja kulturno in politično jasno opredelila, jo je narodnostno na perifernem obmejnem položaju zajela doba ustavnih in narodnostnih bojev, katere bijeta politični dobi in volivni geometriji časa odgovarjajoč prleški izobraženec in prleški kmet, to je večji kmet, gruntar in le v manjši meri želar ali viničar. Prleški kmet je v nasprotju z večino svojih stanovskih tovarišev na Slovenskem, ki so se od časa kmetskih uporov pa do kmetske odveze gibali samo med lastno kmetijo in gosposko graščino, po svojem gospodarskem in socialnem položaju živel med domom, Gradcem in Varaždinom in še dalje. Posli z vinom in lesom so ga prisilili k temu in ga pogosto tudi spravili pri sosedih na slab glas. Življenje izven doma v tujini je dovedlo prleškega kmeta že zgodaj do vpogleda v meščansko življenje, katerega se je navzel in ga doma miselno združil z globoko razredno kmetsko zavestjo, katero je prleški kmet očuval do danes. Druga polovica 19. stoletja pomeni tudi dobo individualne gospodarske prosperitete, na kateri je participiral zlasti prleški kmet. Gospodarskemu podvigu pa je sledila težnja prleškega kmeta, da participira enako na političnem življenju kakor je bil to primer z meščanom, ki je v začetni ustavni dobi dejansko prevzel politično vodstvo javnega življenja v svoje roke. Ni pa šel prleški kmet v težnji za političnim soodločanjem roko v roki z meščanom, kakor je bil to tudi le v mali meri primer s štajercijanci v predvojni dobi. Razredna stanovska zavest je prleškega kmeta politično ločila od meščana in poleg tega še povezanost z lastnim izobraženstvom. Malo je slovenskih pokrajin, ki bi dajala duhovnike tudi za nemški del škofije in do danes je ostal ponos prleškega kmeta, da ima šolanega sorodnika v mestu ali sploh na vodilnem položaju. To domače izobraženstvo pa je bilo, ki je vzdrževalo vez med narodnim programom svoje dobe in kmetom, ki je hotel v novi dobi politično sodelovati. To domače izobraženstvo je bilo tisti faktor, ki je dovedel politično nastopajočega kmeta v narodne vrste, v katerih je temu kmetu pripadla odločilna vloga. Leto 1848, cirilmetodijska ljutomerska beseda in prvi ljutomerski tabor pred sedemdesetimi leti nam to nazorno dokazujejo. V poznejših časih pa se je narodnopolitično delo prleškega kmeta utrdilo in usmerilo z organizacijo.

Sodelovanje gospodarsko napredujočega in politično aktivnega kmeta s preko ilirizma in l. 1848 probujenim izobraženstvom, oboje sistematsko utrjeno in programatično usmerjeno po kulturni in politični organizaciji, je razvilo iz Prlekije pokrajino, ki je v dobi narodnih bojev igrala odločilno vlogo na slovenski strani in v mnogem odločila ne samo pripadnost Prlekije k Jugoslaviji, temveč tudi ves današnji potek državnee meje na Kobanskem, na Muri in preko Mure. **V vsej ustavni dobi je Prlekija bila trdnjava slovenske in jugoslovanske politične misli, katere ni mogla nemška politična akcija nikdar omajati,** pa če je tudi izhajala iz obrobne Prlekije, iz Radgone, Ormoža ali Ptuja. Narodnostno in politično stabilnost Prlekije je moral priznavati tudi nasprotnik, ki je dal narodnopolitičnemu značaju Prlekije najlepše izpričevalo na mirovni konferenci v Parizu. V Parizu so Avstrijci terjali vse Podravje z Mariborom in Ptujem razen Prlekije približno na vzhodu od črte Ptuj—Radgona V tem priznanju Prlekije Jugoslaviji je Avstrija pri mirovnih pogajanjih podala najlepše svedočanstvo o narodnostnem značaju Prlekije in v tem svedočanstvu je bilo izven debate vprašanje narodnostne in politične pripadnosti Prlekije. In ko je bila tako podana in priznana jugoslovanska meja na Muri, je bilo tudi podano izhodišče za priključitev narodnostno in zemljepisno enotnega ozemlja na vzhodu in severu v Prekmurju ter na zahodu v Dravski dolini in pri Mariboru. Vloga Prlekije v dobi narodnostnih bojev je zaradi tega za Jugoslavijo zgodovinskega pomena, ker je z uspehi v narodnostnih bojih druge polovice 19. stoletja in pred svetovno vojno bila fiksirana jugoslovanska državna meja na Muri, ki je morala iz narodnostnih razlogov odločilno vplivati tudi na državno mejo na zahodu in na vzhodu od Mure in s čimer je bilo podano definitivno izhodišče za vso jugoslovansko severno mejo v Podravju in Pomurju.

Jugoslovanska doba je postavila Prlekijo z Murskim poljem in Ljutomerom pred nov položaj, katerega značilnost je zopet periferno st. Po zaslugi svoje dovršene zgodovinske misije v časih bojev za narodno državo in po svoji zemljepisni legi, ki predestinira Prlekijo za zemljo, preko katere vodi prirodna zveza med Srednjim Podonavjem in Severno Italijo, oziroma Jadranom, terja Prlekija po pravici prirode lastne zemlje, da dobi ta prehodna periferna zemlja tudi sodobno prometno zvezo, ki naj poveže Madžarsko z zaledjem severnega Jadrana na eni in z notranjostjo Vzhodnih Alp na drugi strani. Do tega ima Prlekija pravico tudi kot ena najgosteje obljudenih pokrajin Slovenije in Jugoslavije in poleg tega, da izvrši novo sodobno narodno misijo na prekmurskem Dolenjskem. Narodnostni problem dolnjelendavskih vrat je mogoče rešiti samo razvojnim potom in to s povezanostjo prekmurskega Dolenjskega na ostalo Slovenijo. Prelpogoj temu je pritegnitev Dolnje Lendave na Ljutomer in Prlekijo, ker v nobenem primeru ne doseže prekmursko Dolenjsko naših življenjskih utripov in stikov z našimi gonilnimi silami ter se v pomanjkanju tega tudi ne more organsko razvijati v sestavnem našem narodnem in kulturnem telesu. Za zbližanje Dolnje Lendave z Ljutomerom so podani vsi tradicionalni zemljepisni in kulturni predpogoji tako, da ga kliče na dan kar zemlja sama. Zavedati se moramo, da ako do tega ne pride, bo v bodočnosti stopilo prekmursko Dolenjsko z Dolnjo Lendavo na plan kot naš nov narodnostni problem,

Ako pa je vprašanje vključiti Prlekijo v mednarodne prometne zveze, ki bi vezale organske dele Srednje Evrope, vprašanje, ki ni samo prleško, dolnjelendavsko in ljutomersko, temveč predpogoj, da se poveže severna Slovenija s kontinentalnim gospodarstvom, in kar je ta zemlja tudi bila od rimske dobe pa vse do poznega novega veka, imamo v zvezi s Prlekijo tudi drugi jugoslovanski problem, ki prav tako neposredno vpliva na likvidacijo njene perifernosti. To je problem uveljavljenja jugoslovanske podravske longitudinale, ki zamore na črti Maribor—Osijek—Belgrad likvidirati ne samo perifernost severne Slovenije, temveč velikih delov severne Jugoslavije sploh. Zavedati se moramo pri tem dejstva, da je v dobi narodnostnih bojev perifernost konzervirala naš življelj pred tujimi vplivi, da pa pomeni danes vzdrževanje perifernosti varovanje pred stikom s sodobnim razvojem in s tem ohranjevanje zaostalosti.

S tem pa je nujno v zvezi likvidacija posledic tisočletne socialne in kulturne preteklosti, ki ovirajo naš narodni razvoj v Podravju in Pomurju, in ki tvorijo tako zvani problem severne meje. Vključiti to zemljo v sodobni razvoj in s tem omogočiti našemu človeku napredek, znači prirodno likvidirati preteklost; vzdrževati pa perifernost pomeni konzervirati preteklost in z njim tuje vplive, katere je zapustila zgodovina.

Posebno še velja to za Prlekijo. Naša državna meja je marsikje tudi prirodna geografska meja, ki loči dvoje geografskih enot. Ni pa to primer v Prlekiji, kjer se razteza na prehodu iz Alp v Srednje Podonavje enotna pokrajina v meridionalni smeri od Donave do Save. Na takem mestu zamore reševati naše narodnopolitične probleme samo sodobni razvoj obmejnih zemelj, ki drže korak s sosednjo Evropo. V okviru tega razvoja bodo naše obmejne zemlje dovedle k rešitvi množico vsakdanjih problemov, iz katerih sestoji narodnoobmejno vprašanje. Razvoj pa zamore teči samo po prirodnih osnovah zemlje. **In te zahtevajo zlasti v naši Prlekiji, da se dvignejo iz perifernosti in postavijo s podravsko longitudinalno in srednjepodonavsko-jadransko transverzalno v prometno, gospodarsko in sploh življenjsko razgibani razvojni položaj.**

V vrsti naših obmejnih pokrajin ima Prlekija s svojo zemljepisno izobliko, s svojo preteklostjo in zlasti z rešitvijo svoje zgodovinske misije v dobi narodnostnih bojev vse predpogoje, da se jo v jugoslovanski državni skupnosti dvigne na prirodnih razvojnih možnostih, zlasti še, ker bi z njimi porastel tudi pomen vsega jugoslovanskega severa na reki Dravi za Jugoslavijo in za vso Srednjo Evropo.

Job.

Pozdrav domačim krajem

Vam, domači kraji, ki se imenujete z imenom Prlekija, v katerih sem preživel svoja otroška leta in svojo mladost, kateri ste mi dali mater in očeta, slovensko govorico in slovensko čustvovanje, vam, domači kraji, pošiljam najprisrčnejši pozdrav.

Vedno sem vas iskreno ljubil in vem, da vas nikdar ne bom ljubiti prenehal!

Pozdravljeni!

Belgrad, 22. avgusta 1938. **Doktor Korošec.**

»Dere sen še mali bija — te je lüštno blo — kolca sen po hiš potaka, varva mačkico...« (Dr. Korošec razlaga svojim gostom pred svojo rojstno hišo v Biserjanih pri Sv. Juriju ob Ščavnici, kako je preživljal tu svojo mladost.)

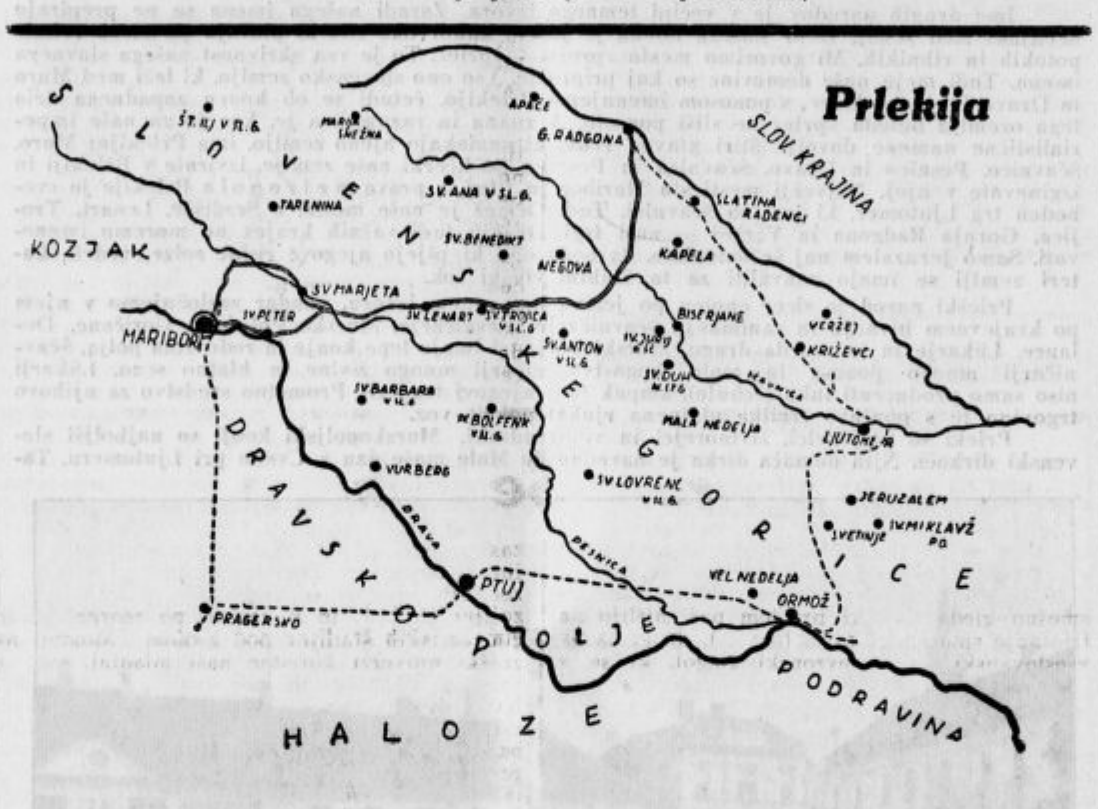

Nekaj najodličnejših Prlekov

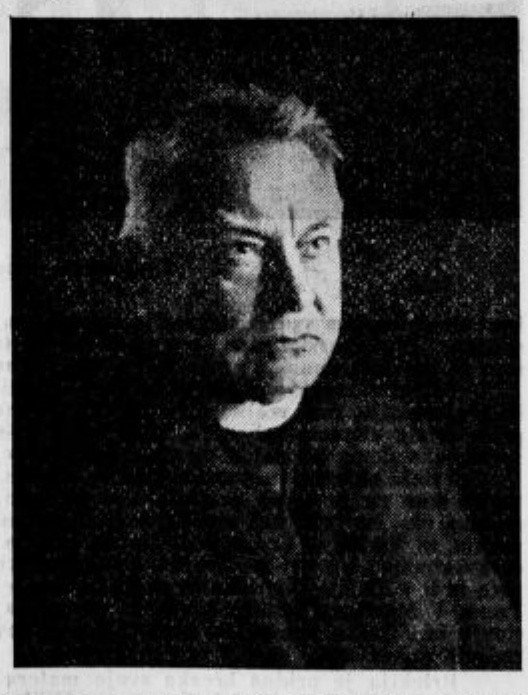

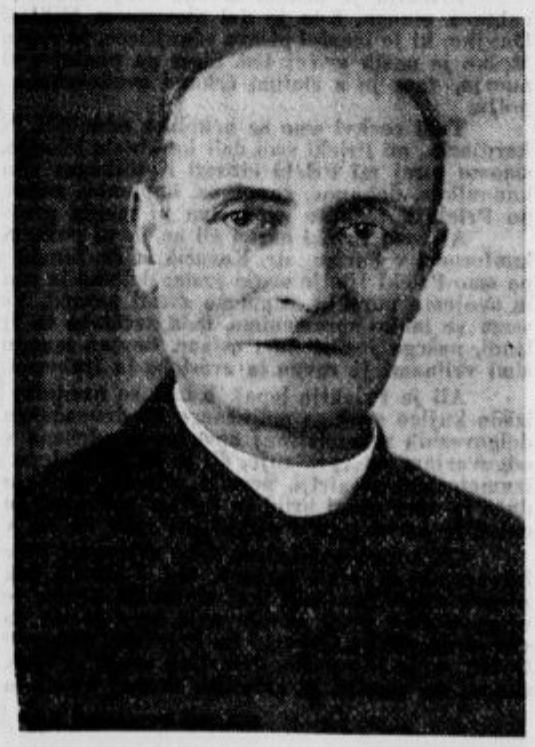

Kardinal J. Missia. — Prelat dr. J. Kovačič. — P rof. dr. M. Murko. — Pisatelj msgr. Fr. Ks. Meško.